

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1201>

Geliş Tarihi: 16.01.2018

Kabul Tarihi: 23.03.2018

ORTAÇAĞ ARAP DÜNYASINDA EV PARTİLERİ, DAVET ORGANİZATÖRLÜĞÜ VE ŞARKICI KADINLAR

Ahmet N. ÖZDAL*

Öz

Ortaçağ'da tüccarların yahut başka varlıklı insanların ihtişamlı köşklerinde, hem ticari hem de eğlence amaçlı özel davet programları yapılmaktaydı. Böyle partiler, ziyafet ve içki-müzik faslı olmak üzere iki aşamalı olarak organize edilmekteydiler. Bağdat, Kurtuba gibi büyük İslam şehirlerinde sadece bu tür davetleri tertip etme işini meslek edinmiş olan ve bu işten iyi para kazanan organizatörler bulunmaktaydı.

Bu tür davet etkinliklerinde servis, misafirlere hizmet, enstrüman çalma, şarkı söyleme ve dans etme görevleri, ilgili alanda uzmanlaştırılmış erkek köleler (gılman) ve kadın köleler (cariye) tarafından gerçekleştirilmekteydi. Çoğu zaman bu gılman ve cariyeler davete özel olarak, gündelik kiralananlardı. Cariyeler, şarkıcılık, diksiyon, protokol, zarafet alanlarında incelikli ve çok pahalı eğitime tabi tutulmaktaydılar ve aldıkları eğitimler onları çok daha değerli hale getiriyordu.

Anahtar Kelimeler: *Ortaçağ, Kültür tarihi, Eğlence, Ev partisi, Organizatörlük, Şarkıcı cariyeler.*

Home Parties, Invitation Organizers And Singer Women In The Medieval Arabic World

Abstract

In the Middle Ages, special invitation programs for both commercial and entertainment activities were held in the magnificent mansions of merchants or other wealthy people. Such parties were organized in two phases, feast and banquet. In big

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Tarih Bölümü.

Islamic cities such as Baghdad and Kurtuba, there were organizers whose profession became organizing such invitations and made good money from this work.

In these kind of invitation events, service, service to guests, performance of musical instruments, singing and dancing were performed by male special slaves (*gilman*) and female slaves (concubines). Often, these gilmans and concubines had been rented privately in daily base. Concubines were subjected to sophisticated and expensive training in singing, diction, protocol, and grace, and the training they received made them more valuable.

Keywords: *Medieval, Culture History, Entertainment, Home Parties, Organizer, Singing Concubines.*

GİRİŞ

Ortaçağ'da hükümdar ve meliklere has eğlence meclisleri ve yine saray çevresi ile üst-düzey görevlilere ait kasırlarda düzenlenen resmi *hil'a* toplantıları bilinen bir olgudur. Bunun yanında, düzenleyicileri açısından sivil (tüccarlar, aristokratlar vs.) ve içeriği açısından da yaklaşık olarak eğlence meclisleri ile *hil'a* toplantılarının bir karışımı olan ev partileri de sosyal yaşamın bir parçası konumundadır. Bu tarz partilerin düzenlenmesi için, misafir tüccarı şerefendirme, ticari network oluşturma, veda partisi, yapılan yüklü bir satışı kutlama gibi çeşitli bahaneler söz konusu olabilir. Ancak temel amaçlar, zenginliği, ne kadar cömert olduğunu karşı tarafa göstermek veya sadece eğlenmek olarak temayül eder. Bu ev partilerinin her biri kendine has programa sahip, biricik partiler olsalar da genel olarak değerlendirildiklerinde belli hizmet ve eğlenceleri içeren paketler halinde hazırlanmış oldukları anlaşılır. Programlar, ziyafet ve içki-eğlence faslı olmak üzere kabaca iki bölümden oluşmaktadırlar. Bazı çok zengin tüccarların, düzenledikleri eğlence meclislerinde bu iki program bölümünü yan yana iki farklı köşkte ve ardı ardına gerçekleştirirdikleri de görülür.¹

Bir ev partisi düzenleyecek olan kişi, konuk olarak ağırlamaktan kıvanç duyacağı bir davetliler listesi hazırlamalı ve katılımcı olması düşünülenlere sözlü davet yahut yazılı davetiye şeklinde ulaştırmak üzere bir hizmetçisine bu listeyi vermeliydi.² Genelde programın ilk etabında konuklar fazla

¹ Bkz. Tenûhî, *Ferec Ba'de's-Şidde*, haz. Bilge Seyidoğlu - Orhan Yavuz, *Güçlükten Kolaylığa, Kederden Sevince*, İstanbul, 2012, s. 27-30; İbn Abdürabbîh, *el-İkdü'l-Ferîd*, ilgili kısmı çeviren: Erkan Avşar, *Şarlatanlar, Deliler, Cimriler ve Asalaklar Kitabı*, İstanbul, 2012, s. 140-155.

² Eğlence meclisleri için davetiye gönderilmesi hakkında bkz. İbn Abdürabbîh, *Şarlatanlar, Deliler, Cimriler ve Asalaklar*, s. 134.

bekletilmeden sofraya alınırlardı. Halife el-Me'mun döneminde Bağdatlı bir kumaş tüccarının düzenlediği program, birinci köşkteki ziyafet ile başlamış, sonra bir ihtiyaç molasının ardından içki faslına geçilmek üzere ikinci köşkte devam ettirilmişti. İlginç olan ise, geniş katılımlı olduğu anlaşılan bu davete katılan tüccarların bazıları henüz birbirlerini hiç tanımıyorlardı ve tanışmalar tüm geceye yayılmıştı.³ Hatta kalabalık İslam metropollerinde bu durumdan faydalanan, eğlence meclislerine sızma konusunda uzmanlaşmış, iyi giyimli, ağzı iyi laf yapan bir asalaklar grubu bile oluşmuştu.⁴ Bu 'davetsiz misafirler' içkilerin içilmeye başlandığı, herkese bir rehavet halinin geldiği ana kadar durumlarının anlaşılmasını sağlayan bir ketumlukta karınlarını doyuruyorlar, bu andan itibaren de hünerlerini gösteriyorlardı. Böylelikle bazen foyaları ortaya çıksa bile ortamdan uzaklaştırılmıyorlar, eğlenceye katılımlarını sürdürüyorlardı.

Basra'da düzenlenen bir eğlence meclisi de birinci köşkte yemek faslıyla başlamıştı. Mezkûr ziyafette, kristal kâseler içerisinde sunulan türlü şerbetler ile altın-gümüş sinilerde servis edilen yemekler dikkat çekiyordu. Sonrasında el yıkama ve parfüm sürünme aşamalarının ardından ikinci köşke geçilmiş ve burada içkiler, tatlılar, mezeler eşliğinde önce sohbet, akabinde de müzik dinletisine geçilmişti. Başında süslü külahıyla servis yapan parlak yüzlü gılman (genç erkek köle) ile şarkıcı cariyelerin güzellikleri gecenin güzelliğine güzellik katmıştı. Ertesi gün ise program, yine köşk kompleksi içerisinde bulunan hamama geçiş, ardından da partiye katılanlar için hazırlanmış hediyelerin takdimi ve vedalaşma faslı ile sona ermişti.⁵ 10. yüzyılda Dımaşklı bir zenginün düzenlediği ev partisi ise konukların uzun yol yolcusu olmalarına mütevellit hamam faslı ile başlayacak, sonrasında ziyafet, ayak masajı, işret meclisi şeklinde devam edecekti. Hem salon hem de bahçe eğlencesinin senkronize biçimde gerçekleştiği bu işret meclisinde, ud, rebab, tanbur ve üflemeli çalgılar çalan, nağmeler okuyan ve dans eden pahalı elbiseler giymiş zarif cariyeler vardı. Ertesi gün ise davetliler evvela hamama alınmışlar, çıkışta yine üzerlerine parfümler sürülmüş ve bir sonraki yemek vaktine kadar zamanlarını

³ İbn Abdürabbîh, *Şarlatanlar, Deliler, Cimriler ve Asalaklar*, s. 145.

⁴ Araplar bu asalakları *tufeylî*, *vâriş*, *râyîş*, *vâğil* gibi kelimeler kullanarak isimlendirmekteydiler. En sık kullandıkları kelime *tufeylî* (cem'i *tatfîl*) idi. *Vâriş*, daha edebi bir kelime idi, el-Akfeshî, *El-Kavlu'n-Nebil bi Zikri't-Tatfîl*, çev. Savaş Kocabaş, *Oburlar ve Asalaklar*, İstanbul, 2009, s.15-17. Bu asalaklar hakkında ayrıca bkz. İbn Abdürabbîh, *Şarlatanlar, Deliler, Cimriler ve Asalaklar*, s. 134-151.

⁵ Tenûhî, *Ferec Ba'de'ş-Şidde*, s. 27-30.

geçirebilmeleri için kendilerine at gezintisi, kitap mütalaası, satranç / nerd oyunu, şarkılı eğlence seçeneklerinden birini tercih etmeleri teklif olarak sunulmuştu.⁶

Hazırlanan lüks yemeklerin içerisinde pahalı baharatlar kullanılır, soğan, sarımsak yahut sakatat kullanılmazdı. Daha çok kırmızı et ve piliç eti kullanılır, değişen sıralamalarla börek, tatlılar, şerbetler, meyveler sunulurdu. Davetlilere Hint zeytini, Belh eriği, Suriye elması, İsfahan havyarı gibi çok uzaklardan getirilen değerli yiyecekler sunulurdu.⁷ Ziyafet faslındaki âdetler bölgeden bölgeye farklılaşabiliyordu. Arabistan'daki gelenek, tüm yemeklerin aynı anda sunulduğu bir sofraya düzenini yeğliyordu. İbn Battuta'nın anlattığı İran ve Hindistan ziyafetlerinde ise yemeklerin çoğu kez bir sıra dâhilinde misafirlere sunulmuş olduğu gözlemlenir. 9. yüzyılda kalabalık maiyetiyle birlikte Endülüs'e yerleşen Ziryâb'ın buraya tanıttığı sofraya / ziyafet meclisi yeniliklerinden birisi de yemeklerin sofraya belli bir düzen dâhilinde getirilmesidir. Buna göre önce aperatifler, çorba tabakları ve ara sıcaklar sunulmakta, sonra ana yemeğe (etli, bol baharatlı) geçilmekte, en son olarak da tatlı ve meyve tabakları sofraya konulmaktaydı.⁸ Ziryâb'ın tanıttığı diğer yenilikler arasında, sofraya örtüsü olarak kalın pamuklu bezleri kullanmak yerine temizlenmesi çok daha pratik olan ince deri örtüler kullanmak ve madeni kapların yerine cam kapları (bardak, sürahi, bazen tabak) kullanmak da vardı. Ayrıca o, önceden Suriye ve H icaz mutfağının hâkim olduğu –belki Mustarîb kültürle harmanlandığı– Endülüs'e Bağdat mutfağını da tanıtacaktı.⁹

Eğlence meclislerinin ikinci etabında, eğer bu uğurda hazırlanmış ayrı bir mekân yok ise, bulunan ortamın hazırlanması amacıyla konuklar bir süreliğine dışarıya alınırdı ve hummalı bir çalışma başlardı. Bu arada konukların iştigal edecekleri bir aktivite devreye girer, böylece hazırlıkları bekleme seansı can sıkıcı olmaktan korunurdu. Hazırlıklar arasında, sofraya dair her şeyin kaldırılması, meze ve içki sofralarının kurulması, ortam ışığının mumlarla loş bir hale getirilmesi, mekânın tütsü ve parfümlerle güzel kokulara boğulması,

⁶ Subkî, *Tabakâtu 'ş-Şâfiyyetü'l-Kübrâ*, thk. M. M. et-Tanâhi - A. Muhammed el-Hulv, Kahire, 1964, II, s. 172.

⁷ Ali Mazaherî, *Ortaçağda Müslümanların Yaşayışları*, çev. Bahriye Üçok, İstanbul, 1972, s. 104-105.

⁸ Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları: Kültür ve Medeniyet*, Ankara, 2013, s. 57.

⁹ Özdemir, *Endülüs Müslümanları*, s. 57-58.

şarkıcı cariyelerin ve müzik ekibinin yerlerini almaları vs. vardı.¹⁰ Bu ikinci etap, çok daha uzun süreli ve komplike bir yapıya sahipti. Eğlence unsurları arasında, müzik, dans, hoşsohbet cariyelerle ve gılmanlarla muhabbet (konsomasyon), hatta tercihe ve davetli profiline bağlı olarak şiir dinletisi vardı.¹¹

“Yine anlatıldığına göre, Irak'ta bir adam içki meclisi tertip etti ve bazı dostlarını davet etti. Yemeği bitirdikleri, içkiye oturdukları, ud ve kaval seslerinin yükseldiği, aralarında şarap dolaştırıldığı ve meclis coştuğu zaman ...”¹²

Eğlence meclislerine dair kayıtlar ihtiva eden kaynaklardaki ilgili bilgiler yaklaşık olarak yukarıdaki alıntının formatında cümlelerden oluşmaktadır. Edebi eserlerde konu ile ilgili daha teferruatlı bilgiler edinebiliyoruz. Bu bilgiler çerçevesinde ev sahibinin ve misafirlerin nasıl davranmaları gerektiğine dair bir protokol / görgü kuralları sisteminin de oluştuğunu gözlemleyebiliyoruz. Mesela misafirlerin riayet etmeleri gereken bir kural, hususiyetle şarkıcı cariyeye karşı son derece saygılı davranmaktır. İbn Abdürabbîh'in eserinde yer verdiği bir anekdotta bu ve başka bazı kurallar hakkında ipuçları bulunmaktadır. Bu anekdota göre, içki faslına geçilince uzun boylu bir cariyeye içeriye girer, rahat tavırlar sergileyerek içeridekileri selamlar, sonra kendisi için hazırlanmış yere oturur. Kendisine ud verilir, o da udu alır. Udu tutuş hareketinden ve akordunu yapmasından, onun tam bir profesyonel sanatçı olduğu hemen anlaşılacaktır. Cariye şarkısına başlar. Bu esnada meclisteki bir kişi kendisine “– Aferin cariyeye” dediğinde bu cariyeye ev sahibine dönüp “– Ne zamandan beridir meclislerinize tiksinti veren kişileri davet etmeye başladınız?” der ve elindeki udu yere çalarak tepkisini ortaya koyar. Bu durumu meclisteki diğer kişiler hiç yadırgamazlar bile. Anekdotun devamında, misafirlerin istedikleri miktarda içmelerine karşın yalnızca ev sahibinin ölçülü içki tükettiği ve gecenin sonunda tüm davetlilerin –hizmetçiler refakatinde– evlerine kadar bırakıldığı bilgisi de mevcuttur.¹³ Anekdota göre bu köşkte tüccar, karısı, kız kardeşleri ve

¹⁰ *Risâletü'l-Ulûmu'n-Nâmusiyye ve's-Şerriyye* (46. *Risâle*), ilgili bölümü çev. Murat Demirkol, (*İhvân-ı Şafâ Risâleleri IV* içerisinde, s. 55-96 arasında), İstanbul, 2014, s. 74-75.

¹¹ Bkz. Tenûhî, *Neşvâru'l-Muhâdara ve Ahbâru'l-Müzâkere*, thk. Abbûd eş-Şalecî, Beyrut (Dâru's-Sadr), 1971, I, s. 305; İbn Abdürabbîh, *Şarlatanlar, Deliler, Cimriler ve Asalaklar*, s. 140-145. Endülüs'teki eğlence meclislerinin vazgeçilmez öğelerinden birisi de şairlerdi, Özdemir, *Endülüs Müslümanları*, s. 338-344.

¹² *Risâletü'l-Ulûmu'n-Nâmusiyye ve's-Şerriyye*, s. 74.

¹³ İbn Abdürabbîh, *Şarlatanlar, Deliler, Cimriler ve Asalaklar*, s. 140-145.

hizmetçileriyle birlikte yaşamaktadır. Genel olarak bu davetlerde mekân sahibinin eşi, kız kardeşleri veya kızları konukların bulunduğu bölümlere geçmezler ve kendilerini misafirlere göstermezler. Ancak ev halkının bu meclislere katıldığı vakalar da vardır. Bu durumda misafirlerin gözlerini korumaları beklenir. Onların, ev sahibinin aile efradıyla fazla alakadar olmaları çok büyük bir nezaketsizliktir.¹⁴ Böyle durumlarda her iki taraf da –davet sahibi ve münasebetsiz davetli– şiddetle kınanır.¹⁵ İlginç bir biçimde, böyle eğlence mekânlarında davetli olarak, eşi yanında bulunmaksızın boy gösteren evli ve hür kadınlara dair kayıtlara da rastlanmaktadır. Cevberî'nin naklettiği, 13. yy. Suriye'sinde geçtiği anlaşılan bir vakıda, Yemen'e ticari seyahat öncesinde veda partisi düzenlemek adına bir araya gelen grubun içerisinde hafifmeşrep mizaçlı bir ev hanımı da bulunmaktadır.¹⁶

Özel davetlilerin yer aldığı, kapsamlı bir ön-hazırlık neticesinde oluşturulmuş, geniş katılımlı, gösterişli davetlerin haricinde, daha kişisel ve sade eğlence meclislerine de sıkça rastlanır. 8. yüzyıl Bağdat'ına dair bir hikâyenin kahramanları olan gençler, kiralamış oldukları, ana caddelerden birine bakan evlerinin alt katında çılgın eğlence partileri düzenlemektedirler ve bu doğrultuda eve erkek / kadın şarkıcılar getirtmektedirler. Zikredilen gençlerin hepsi de zengin çocukları olup evlerinden kaçmış veya ayrılmışlardır ve mutluluğu arkadaşlarında bulmuş, kayıp bir 'çiçek çocuklar' (hippi) neslini temsil etmektedirler.¹⁷ Bu hikâyeden ve diğer birçok kayıttan, zikredilen kadın veya erkek şarkıcıların genelde kiralama yoluyla eğlence meclislerine dâhil edildikleri anlaşılmaktadır.¹⁸ Nadir olarak hür şarkıcılara da rastlanmaktadır. Ayrıca bazı çok zengin tüccarlar, bizzat kendi mülkiyetinde olan hizmetçi, muhabbet tellalı veya şarkıcı cariyelere sahiptirler. Daha yaygın olan uygulama, bu özel eğitilmiş cariyelerin sahipleriyle irtibata geçmek ve onları gündelik olarak kiralamak şeklindedir. Bir nevi casting ajansları olarak hizmet veren

¹⁴ el-Akfeshî, *El-Kavlü'n-Nebîl*, s. 58.

¹⁵ İbn Hazm, *Tavku'l-Hammâde fi'l-Ülfe ve'l-Ullâf*, çev. Mahmut Kanık, *Güvercin Gerdanlığı: Sevgiye ve Sevenlere Dair*, İstanbul, 2014, s. 199.

¹⁶ Cevberî, *el-Muhtâr fi Keşfi'l-Esrâr*, çev. Hüseyin Kaya, *Şarlatanların Sırları*, İstanbul, 2006, s. 154-156.

¹⁷ İbn Abdürabbîh, *el-İkdü'l-Ferîd*, ilgili kısmı çeviren: Erkan Avşar, *Nükteler ve Mizâhi Öyküler Kitabı*, İstanbul, 2012, s. 23-29.

¹⁸ Bkz. Câhız, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, ilgili kısmı çev. Muharrem Hilmi Özev, *Giysiler, Kitaplar, Öğretmenler ve Şarkıcı Kızlar*, İstanbul, 2012, s. 98-99. Baalbek şehrinde şarkıcı kiralanarak tertip edilmiş bir eğlence meclisi hakkında bkz. İbnü's-Serrâc, *Tuflâhu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbâh*, haz. Necdet Gürkan - Mehmet N. Bardakçı - M. Saffet Sarıkaya, İstanbul, 2015, s. 222.

cariye sahipleri, gelen taleplerin fazlalığından yola çıkarak bu işi bir meslek haline getirmişlerdir ve görünüşe bakılırsa kazançları da çok iyi durumdadır.¹⁹ Bahsi geçen gılman ve cariyelerin çok iyi bir musiki eğitimi aldıkları,²⁰ aynı şekilde zarafet eğitimi, yemek-şarap servisi yapabilen, dans yetenekleri olan, diksiyonları iyi, hoşsohbet kişiler oldukları açıktır. Bu eğitim ve kurs programları oldukça pahalıya mal olabilmektedir. Sözgelimi Pakistan veya Hindistan bölgesinden bir cariyenin aldığı eğitimin masrafı (2000 Dinar), eğitim-öncesi fiyatının (1000) iki katıdır.²¹

Ebu Osman Câhız, bir denemesinde bu cariyelerin içerisine düştükleri ikilemden bahseder. Bu ikilemde, cariyeler bir yandan hep popüler olmak, gözde kalmak zorundadırlar –aksi durumda kariyerleri hızla çöküşe geçecektir– ve bu uğurda kendi özel sanatlarının (şarkıcılık, diksiyon, şiir ezberleme, muhabbet kurma vs.) körelmesini engellemek üzere devamlı surette pratikler yapmalı, aldıkları eğitimleri tekrar ettirmelidirler. Ayrıca onları ‘kendileri’ yapan bir diğer husus olan görünüşleri ve vücut formlarına azami ihtimam göstermeleri şarttır. Böylece onlar gerçek benliklerine yabancılaşıp ‘olması gereken’ yapmacık kişilere dönüşürler. Diğer yandan da cariyelerin aldıkları tüm bu üstün eğitimler ve kazandırıldıkları hususi sanatsal yetenekler hep geçici zevkler peşinde koşan erkek dünyasının hiç de üstün meziyeti bulunmayan egolarını tatmine yaramaktadır sadece.²² Her ne kadar yüksek kazançlarıyla ve sahip oldukları –hür kadınların asla erişemeyecekleri– toplumsal konumlarıyla bu şarkıcı cariyeler durumlarından gayet memnun görünseler de, aralarında yukarıdaki dilemmayı yaşayan, sonrasında tövbe ederek bu işi tamamıyla bırakan şarkıcı kadınlara ve cariyelere de rastlanmaktadır.²³

İbn Haldun, musikinin Abbasiler dönemi Bağdat’ında zirveye ulaştığını, kendi döneminde hâlâ onların müzik sanatı becerilerinin anlatılıp durduğunu söylemektedir. Raks / dans, tiyatro / dans gösterileri, eğlence meclisleri, parti organizatörlüğü, güzel zaman geçirmeyi vadeden meclisler de Bağdat’ta ve diğer Irak şehirlerinde gelişip yaygınlaşmış, başka yerlere buralardan

¹⁹ Tenûhî, *Neşvâru’l-Muhâdara*, I, s. 305.

²⁰ Genelde cariyeler musiki eğitimi için Medine’ye, protokol ve zarafet kursları almak üzere de Irak’a gönderilirdi. Ziryâb’ın girişimleri neticesinde Kurtuba’da da bir musiki konservatuari açılmıştı, Özdemir, *Endülüs Müslümanları*, s. 341.

²¹ Tenûhî, *Ferec Ba’de’ş-Şidde*, s. 122.

²² Câhız, *Giysiler, Kitaplar, Öğretmenler ve Şarkıcı Kızlar*, s. 81-101.

²³ Önceleri şarkıcı olan, sonradan tövbe ederek salih dervişlerden olan bir kadın hakkında bkz. İbnü’s-Serrâc, *Tuffâhu’l-Ervâh*, s. 277. Tövbe edip dervişlerin arasına karışan bir şarkıcı / davulcu adam hakkında bkz. İbnü’s-Serrâc, *Tuffâhu’l-Ervâh*, s. 313.

yayılmıştır.²⁴ Bu iş alanlarının Bağdat'ta ortaya çıkmalarının önemli bir sebebi vardır. Bağdat, medenileşmede en üst aşamaya gelmiştir ve bu medeni iş alanları da ancak böyle şehirlerde türeyebilirler. Eğlenceler, musiki, çalgı, raks, şehircilik ve şehir planlama, mimari, konaklarda muazzam bir şekilde serilen mefruşat, düzenlenen ziyafet ve törenler hususlarında çok becerikli olan bir diğer bölge ise Endülüs'tür. Böylesi sanatlar, Endülüsler arasında sağlam bir şekilde yerleşmiştir.²⁵ İslam dünyasında, güzel, şık, pahalı elbiselerle katılmanın şart olduğu *hil'a* denilen bu elegant partiler Endülüs vasıtasıyla Avrupa'ya *gala* olarak geçmiştir. Kelimedeki değişimin sebebi Arapça *hil'a* kelimesinin İspanyolcadaki telaffuzundan kaynaklanır. Parti dünyası, saray teşrifatçıları tarafından da, sarayın dışındaki bağımsız çalışan teşrifatçılar tarafından da yaklaşık olarak aynı usullerle organize edilmekteydi. Mesela köşkünde, dostları için bir akşam yemeği ve sonrasında parti düzenlemek isteyen bir zengin, bunu işinin ehli bir teşrifatçıya ısmarlardı. Davetiyeler, edebi sözlerle süslü, üzerinde çiçek vs. şekilleri olan, kokulandırılmış, kibar bir üsluplu ve kişiye özel olarak hazırlanırdı. Bu eğlenceler için bahsi geçen sanatkar cariyeler kiralanıp getirtilirdi. 10. yüzyılda bu cariyelerden her biri için gündüz 2 Dinar, gece de 3 Dinar kira bedeli ödenmekteydi.²⁶

Musikinin caiz olup olmadığı hakkında var olan tüm tartışmalara rağmen, bu iş ile uğraşanlara yönelik kısıtlamalar sadece bazı dönemlerde Ortadoğu bölgesinde görülmüştür. Aslında müziğe olan temkinli yaklaşım da hemen hemen hiçbir zaman bu alanda görülen kısıtlamaların bir nedeni olarak öne sürülmemiştir. Tepkiler daha çok musiki ile uğraşan kadınların (*muğanniye*) aynı zamanda kişiye özel ev partilerine davet edilmeleri, böyle kadınlar arasında adı fuhşa karışmış olanların bulunmaları, ayrıca onların icra-yı sanat ettikleri ortamların çoğunlukla meyhaneler, içki tüketilen mekânlar olmasıydı. Mesela, elinde uduyla bir şarkıcı kadının Bağdat emirlerinden birinin evinden çıktığını gören halk (yahut halk içerisindeki belli bir grup) hoşnutsuzluğa kapılıyordu. Bu nevi münkeratın son bulmasını talep temek üzere Hilâfet Sarayı'nın çok yakınlarında bir yerde toplu gösteride bulunuluyor ve talepler Halife'ye iletilyordu.²⁷ Bazen bir hükümdar yahut halife, memleketindeki tüm şarkıcı

²⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, 2009, II, s. 760.

²⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, II, s. 724-725.

²⁶ Mazaheri, *Ortaçağda Müslümanların Yaşayışları*, s. 104.

²⁷ Hadise, Şubat / Mart 1072 yılında Bağdat'ta yaşanmıştı. Bahsedilen grup ise, aralarında Ebu İshak eş-Şirazi gibi ulu kişilerin de bulunduğu, Hanbelî mezhebine mensup bir topluluktu, Sıbt

kadınları sürgün etmeyi, çalgı aletlerinin üretiminin durdurulmasını ve var olanlarında kırılmasını emrediyordu.²⁸ Bazen de, kadınların erkeklere ve erkeklerin kadınlara şarkı okumalarının yasaklanması gibi daha hafif yaptırımli yasaklar konuluyordu.²⁹ Haklarında bazen yasaklamaların olması bizi yanıltabilir, ancak şarkıcı kadınların iyi kazanan, oldukça müreffeh bir yaşam süren kişiler oldukları unutulmamalıdır.

İslam dünyasında koro yahut solo ses sanatçıları olarak en büyük şöhreti yakalayanlar, Medine’de şarkıcılık eğitimi almış cariyelerdi. Bunların yanında Mısırlı şarkıcı kadınlar, İran’ın bazı şehirlerine mensup kadın şarkıcılar ile Güneydoğu Anadolu veya Kuzey Irak kökenli, muhtemelen Kürt asıllı birkaç kadın şarkıcı da ses performansları ile şöhret yapanlar arasındaydılar. Şarkıcı kadınlar, bazen kendilerine doğrudan sunulan teklifleri değerlendirerek şarkı söylemek üzere istenilen mekânlara gidiyorlardı, çoğu zaman anlaşmalı oldukları, tavernalarda sahne alarak müşterilerin kulak ve göz zevklerine hitap ediyorlardı. Bazen de kendileriyle iletişim halinde olan eğlence organizatörlerin düzenledikleri özel eğlence ve ev partilerinde rol alırlardı. Dansçılar bazen Kıptilerden (Mısır halkından), ama daha çok Çingene asıllılardan oluşurdu.³⁰

14. yüzyıl Hindistan’ında şarkıcılar ve dansçılar daha farklı bir yapılanmaya sahiptiler. 1342’de Hindistan’ı ziyaret eden İbn Battuta, birbirinden çok uzaktaki iki Hindistan şehrinde –Delhi ve Devletâbâd– *Sûk-ı Tarbabâd* (=Eğlence Çarşısı) adı verilen yapılara rastlamıştı. O, Delhi’nin dış kısmında büyük sunî göletin etrafında bulunan yaklaşık 40 kubbesi bulunan *Sûk-ı Tarbabâd*’ın çalgıcılara ait muazzam bir çarşı olduğunu, içerisinde ayrıca büyük bir cami ve küçük mescitlerin bulunduğunu, buradaki kadın-erkek tüm çalgıcıların namazlarına fazlasıyla düşkün olduklarını söyler. Dediğine göre

---

İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-Zamân fi Târihi’l-Ayân*, ilgili kısmı çev. Ali Sevim, *Makaleler - 2* içerisinde, Ankara, 2005, s. 44.

²⁸ Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, haz. Mehmet Keskin, İstanbul, 1994, XII, s. 289; XIII, s. 169.

²⁹ Bu yasak, 20 Haziran 1361’de Memlûklü Dımaşk’ında yürürlüğe konmuştu, İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, XIV, s. 425.

³⁰ Mazaherî, *Ortaçağda Müslümanların Yaşayışları*, s. 112. Câhız, Irak-ı Acem’deki Ahvaz şehri ve çevresinin çalgıcılarıyla ve dansözleriyle de meşhur olduğundan bahsetmektedir, Câhız, *et-Tebassur bi’t-Ticâre*, çev. M. Mahfuz Söylemez, “Câhız’ın et-Tebassur bi’t-Ticâre Adlı Risâlesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 42, s. 305-331, Ankara, 2001, s. 328. Bilindiği üzere bu bölgelerde daha önceleri gelip yerleşmiş olan Zuttlar (Çingeneler) yoğun olarak yaşamaktaydılar.

kadın çalgıcılarının (*sâzende*) sayısı ezici oranda daha fazladır.³¹ Devletâbâd şehrindeki *Sûk-ı Tarbabâd* ise buradaki çarşıların en büyüğü ve güzelidir. Sadece kadın-erkek şarkıcıların bulunduğu çarşıdır. İçerisinde bir sürü dükkân bulunur ve her dükkânın, doğrudan sahibinin evine açılan bir kapısı da vardır. Evlerin ayrıca, çarşıya açılmayan bir kapıları daha vardır. Dükkân kısmı olan mekân gayet sık biçimde düzenlenmiştir. Genelde her bir dükkânın ortasında kocaman bir beşik, beşiğin içerisinde de oturur vaziyette yahut kıvranıp uzanmış şekilde çok süslü bir şarkıcı kadın durmaktadır ve çevresindeki cariyeler de beşiği sallamaktadırlar. Çarşının orta yerinde altın yıldızlı, muazzam bir kubbe vardır ki, şarkıcılar reisi her Perşembe ikindi sonrası bu kubbenin altında oturur, şarkıcılar ve dansözler de onun huzurunda akşama kadar şarkı söyler, dans ederler, sonra da dağılırlar. Bunların da kendi mescitleri vardır, hatta Ramazan'da cemaatle teravih kırlarlar. Bu şarkıcılar ve dansçılar da eğlence için, para ile kiralanmaktadırlar.³² İbn Ruste, Yemen'in Sana şehrinde sadece çalgı aletlerinin satıldığı çarşıların bulunduğunu söylemektedir.³³ Merv şehri de ud ve benzeri çalgı aletleriyle tanınmaktadır ve Irak bölgesine hem çalgı aletleri hem de enstrüman sanatçıları göndermektedir.³⁴ Endülüs'te ise Tuleytula (Toledo) ve özellikle İşbiliyye (Sevilla) şehirleri, müzik aletlerinin üretiminde ileri seviyededirler.³⁵ Ortaçağ İslam şehirlerinde bu çalgı aletlerini satan dükkânlar ile içki malzemeleri satan dükkânların birbirlerine yakın olarak konumlandıkları da görülür.

SONUÇ

Çok zengin kişilerin kendi mülkiyetlerinde bulunan köle ve cariyelerle ve kendi imkânları çerçevesinde ev partileri düzenlemeleri olağan bir olgudur. Enteresan olan husus, İbn Haldun'un da bahsettiği, zengin kişilerin bu tür partileri düzenleme görevlerini ücreti mukabilinde özel organizatörlere havale etmiş olmalarıdır. Yalnızca çok büyük şehirler için sözkonusu olsa da, hizmet alanında faaliyet gösteren böyle bir girişimcilik türüne Ortaçağ'da rastlanması sıra dışı bir durumdur.

³¹ İbn Battuta, *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr*, çev. A. Sait Aykut, *Seyahatname*, İstanbul, 2004, II, s. 616.

³² İbn Battuta, *Tuhfetü'n-Nuzzâr*, II, s. 782.

³³ İbn Ruste, *el-'Alaku'n-Nefîse*, ed. Fuat Sezgin, (*Islamic Geography* içerisinde) Frankfurt, 1992, s. 112.

³⁴ Câhız, *et-Tebassur bi't-Ticâre*, s. 323.

³⁵ Özdemir, *Endülüs Müslümanları*, s. 342.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu bir başka ilginç mesele, Ortaçağ İslam dünyasında köle ve cariyelerin konumuyla ilgilidir. İslam dünyasında kölelik kurumu mevcuttur. Lakin, hele de bu makaleye konu olan köle ve cariyeler göz önüne alındığında, onların hukuki statüleri ile realitedeki statüleri oldukça farklı konumdadır. Bir şarkıcı cariyeye, şer'î olarak yine cariyedir, ancak gerek kazanç açısından –kendi kazancı ve sahibine kazandırdığı para– olsun ve gerekse toplumsal tanınımlık, gündelik hayata dâhil olma vs. hususları olsun, hür kadınlara nispetle daha şanslıdır.

KAYNAKÇA

- el-Akfeshî, Ebu'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. İmad, *El-Kavlü'n-Nebîl bi Zikri't-Tatfîl*, çev. Savaş Kocabaş, *Oburlar ve Asalaklar*, İstanbul, 2009.
- Câhız, Ebu Osman Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, ilgili kısmı çev. Muharrem Hilmi Özev, *Giyisiler, Kitaplar, Öğretmenler ve Şarkıcı Kızlar*, İstanbul, 2012.
- Câhız, Ebu Osman Amr b. Bahr, *et-Tebassur bi't-Ticâre*, çev. M. Mahfuz Söylemez, “Câhız'ın et-Tebessur bi't-Ticâre Adlı Risâlesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 42, s. 305-331, Ankara, 2001.
- Cevberî, Zeynüddîn Abdurrahim b. Ömer ed-Dımaşkî, *el-Muhtâr fi Keşfi'l-Esrâr*, çev. Hüseyin Kaya, *Şarlatanların Sırları*, İstanbul, 2006.
- İbn Abdürabbîh, Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *el-İkdü'l-Ferîd*, ilgili kısmı çeviren: Erkan Avşar, *Şarlatanlar, Deliler, Cimriler ve Asalaklar Kitabı*, İstanbul, 2012.
- İbn Abdürabbîh, Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *el-İkdü'l-Ferîd*, ilgili kısmı çeviren: Erkan Avşar, *Nükteler ve Mizâhi Öyküler Kitabı*, İstanbul, 2012.
- İbn Battuta, Ebu Abdullah Muhammed Tancî, *Tuhfetü'n-Nuzzâr fi Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr*, çev. A. Sait Aykut, *Seyahatname I-II*, İstanbul, 2004.
- İbn Butlân, *Risâletü Şira'i'r-Rakîk* (Risâle Câmî'a lî Fünûn Nâfi'a fî Şir'â er-Rakîk ve Taklîbi'l-Âbîd, çev. Abdulhalık Bakır, “Kölelerin Satın Alınması ve Entrikalarla Satışa Sunulması ile ilgili bir Risâle”, (*Ortaçağ Tarihi Metinlerine Dair Çeviriler – I* içerisinde, s. 541-588 arasında), Ankara, 2008.
- İbn Haldun, Ebu Zeyd Velîyyüddîn Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime I-II*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, 2009.

- İbn Hazm, Ebu Muhammed b. Ali ez-Zâhirî, *Tavku'l-Hammâde fi'l-Ülfe ve'l-Ullâf*, çev. Mahmut Kanık, *Güvercin Gerdanlığı: Sevgiye ve Sevenlere Dair*, İstanbul, 2014.

- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail İmâdü'd-dîn İbn Ömer ed-Dımişkî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye fi't-Tarih* 1-14, haz. Mehmet Keskin, İstanbul, 1994.

- İbn Ruste, Ebu Ali Ahmed b. Ömer, *el-'Alaku'n-Nefise*, ed. Fuat Sezgin, (*Islamic Geography* içerisinde) Frankfurt, 1992.

- İbnü's-Serrâc, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali el-Kâdı İzzeddîn, *Tuffâhu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbâh*, haz. Necdet Gürkan - Mehmet N. Bardakçı - M. Saffet Sarıkaya, İstanbul, 2015.

- *İhvân-ı Safâ Risâleleri I-V*, ed. Abdullah Kahraman, yay. haz. Ahmet Çelik, İstanbul, 2012-16.

- Lombart, Maurice, *İslamın Altın Çağı*, çev. Nezh Uzel, İstanbul, 2002.

- Mazaherî, Ali, *Ortaçağda Müslümanların Yaşayışları*, çev. Bahriye Üçok, İstanbul, 1972.

- Özdemir, Mehmet, *Endülüslü Müslümanları: Kültür ve Medeniyet*, Ankara, 2013.

- Sıbt İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Muzaffer Şemseddîn Yusuf b. Kızıoğlu, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târihi'l-Ayân*, ilgili kısmı çev. Ali Sevim, *Makaleler - 2* içerisinde, Ankara, 2005.

- Subkî, Tâcuddîn Ebu Nasr Abdulvahhâb b. Ali Abdülkâfî, *Tabakâtu's-Şâfiyyetü'l-Kübrâ I-X*, thk. M. Muhammed et-Tanâhi - A. Muhammed el-Hulv, Kahire (İsa el-Babi el-Halebi), 1964.

- eş-Şabuştî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Kitâbu'd-Deyârât*, thk. Kûrkîs Avvâd, Beyrut (Dâru'r-Raidi'l-Arabî), 1986.

- Tenûhî, Ebu Ali el-Kadi Muhassin b. Ali, *Ferec Ba'de's-Şidde*, haz. Bilge Seyidoğlu - Orhan Yavuz, *Güçlükten Kolaylığa, Kederden Sevince*, İstanbul, 2012.

- Tenûhî, Ebu Ali el-Kadi Muhassin b. Ali, *Neşvâru'l-Muhâdara ve Ahbâru'l-Müzâkere I-VIII*, thk. Abbûd eş-Şalecî, Beyrut (Dâru's-Sadr), 1971-73.

- *1001 İcat: Dünyamızda İslam Mirası*, ed. Salim T. S. al-Hassanî, çev. Salih Tahir, İstanbul, 2010.